

Livia Diaconescu

Livia Diaconescu

București

România

Reporter: Anca Ciuciu

Data interviului: Ianuarie 2004

Livia Diaconescu este o specialistă în chimie alimentară, care după un timp de la pensionare și-a descoperit vocația de arhivist. Este o persoană dinamică și cu o memorie fantastică. La 72 de ani este încă foarte cochetă și acordă multă atenție aspectului exterior. Părul ei alb, ondulat îi conferă încă multă personalitate. Trăiește singură, după moartea soțului și plecarea unicului copil în Israel și apoi în Canada. Locuiește într-o zonă foarte verde, unde străzile au nume de compozitori celebri - ceea ce face oarecum o legătura cu pianul vechi din sufragerie. Pereții sunt decorați cu picturi în acuarelă, cele mai valoroase au fost făcute cadou copilului, iar mobila masivă vieneză cu scaune capitonate din piele este o amintire din casa părintească din Focșani.

[Familia mea](#)

[Orașul Focșani](#)

[Copilăria mea](#)

[Al Doilea Război Mondial](#)

[După Război](#)

[Glosar](#)

Familia mea

Bunicul din partea tatei se numea Avram Filderman. Pe bunica nu știu cum o chema, a murit înainte să mă nasc și în casă nu prea se vorbea de ei. S-au născut și au trăit în Focșani, nu știu cu ce se ocupau. Știu că aveau patru copii: Leon, Lazăr, Mayer și Rebeca.

Primul băiat era Leon Fiderman, născut înainte de 1890 cu câțiva ani, care a făcut facultatea în Germania și era inginer. În țară a devenit inginer petrolist, a stat câțiva ani la Ploiești, s-a căsătorit cu Malvina Bischoff. A avut doi copii: Rozita (prescurtat Zita) și Albert. Zita s-a căsătorit din dragoste cu Oscar Holsman, respectiv Oscar Lemnaru [ziarist, care și-a românizat numele]. Fata Zitei a fost profesoară de Latina la o școală generală din Lehliu [localitate la circa 100 kilometri de București] până a lăsat corigent pe băiatul cuiva din partid, așa că a trebuit să se retragă din profesorat și a stat așa [fără servicii] până a plecat în America. Albert Filderman a ajuns în Israel, l-am întâlnit o singură dată când am fost la copii în 1988. Am dat telefon și spre surprinderea mea a venit să mă vadă. Nu m-a invitat la el acasă la Tel Aviv și nu i-am cunoscut familia.

Al doilea copil era tata, Lazăr Filderman, și al treilea copil era Mayer Filderman, despre care știu că a stat pe strada Moise Nicoară [zona rezidențială în cartierul Călărașilor, în estul Bucureștiului], unde avea o vilă și știu că nu a avut copii.

Al patrulea copil, Rebeca Filderman, s-a măritat Reichmann. Soțul ei a lucrat alături de Leon Filderman în petrol, dar nu inginer, ci la administrativ ceva. Au avut doi copii: Rudolf și Edmond. Rudolf Reichmann a făcut Academia Comercială și s-a căsătorit cu fiica unui mare comunist, pe care a cunoscut-o înainte de război în facultate. Ea s-a botezat înainte de război, o chema Angela, dar a revenit vrând-nevrând în timpul războiului la religia în care s-a născut [oamenii fiind forțați de un decret statal din 8 august 1940 după anumite criterii care a stabilit, cine este considerat evreu]. Nu au avut copii. Edmond Reichmann a făcut chimie industrială, dar a terminat abia după al doilea război mondial pentru că a trebuit să se reînscrisă. A lucrat la Ministerul Hârtiei și Lemnului, nu știu cum se numea, și a fost director la Institutul de Celuloză. S-a căsătorit, dar nu a avut copii.

Tatăl meu, care s-a născut în 1890, era foarte inteligent, dar leneș și cu chiu cu vai a făcut 4 clase de liceu. N-a vrut să meargă mai departe, a regretat apoi foarte mult pentru că îi plăcea foarte mult să citească și să asculte muzică grea [clasică]. Vorbea franceza și germana, iar în armată, în timpul primului război mondial, au vrut să-l dea la o școală de ofițeri, dar a considerat că nu are rost. Când s-a întors din război, s-a dus să lucreze la vărul lui din Bacău. Pe urmă a plecat la Constanța, unde s-a ocupat de comerțul de cereale.

Tata a venit la Focșani în anii 1920. Căsătoria cu mama a fost religioasă, cu rabinul, dar și civilă. Nu știu mai multe, părinții nu au povestit despre această perioadă. Bunicul din partea mamei, Lewi Finkelstein, a avut un magazin numit 'La Lewi' și i-a dat magazinul după căsătorie. Firma a rămas cu același nume și după moartea bunicului, în amintirea lui.

Tatăl mamei se numea Lewi Finkelstein. Bunicul era, fără să poarte haine tradiționale, un om foarte religios, care se ducea regulat la sinagogă. La ei se păstrau toate sărbătorile, erau vase de lapte și vase de carne separat și pentru Pesah erau vase care se țineau deoparte tot anul și se foloseau atunci special. Bunica, Perla Finkelstein (născută Rabner), ținea toate sărbătorile, și Șabatul. Ea ținea cașrutul și avea măcelar-haham, care tăia ritual păsările și animalele din care mâncau numai părțile permise. Existau și evrei tradiționaliști, dar bunicii mei se îmbrăcau modern pentru epoca respectivă, fără să încalce prescripțiile religioase. Vorbeau idiș și româna, dar pe noi nu ne-au învățat idiș pentru ca ei să poată vorbi ce era mai secret. Nu știu mai multe despre bunici. Bunicul a murit în 1927, iar bunica în 1946.

Mama făcuse la pension pianul, iar bunicul pentru că avea acasă șase fete avea și două, trei pianе. Avea cinci surori - Clara, Maria, Mina, Rebeca, Sofie - și doi frați, Oscar și Mayer. Bunica era foarte ocupată cu atașia copiilor. Cea mai mare era Clara Finkelstein, care s-a măritat, a venit la București și foarte curând, la 21-22 de ani a murit; este înmormântată la Filantropia [cimitir evreiesc din București]. Mama era a doua, a fost crescută la pension, bineînțeles ca stătea și în magazin ca să mai ajute sau să se deprindă, și i-a plăcut foarte mult pianul. Pianul meu este de la mama. Era foarte mândră de el pentru că era un pian cu clape de bronz.

Al treilea copil era Maria Finkelstein, care s-a măritat cu Jacques Ianconescu, un avocat foarte bun, supranumit Jacques 'guriță de aur' și care era înscris într-o lojă masonică. Alta era Mina Finkelstein, căsătorită Librescu și care stătea la Focșani. El a fost un avocat foarte bun, dar nu a prea practicat. În timpul al doilea război mondial a fost în Transnistria și aceasta soră Mina a stat la

Maria. Cred însă că se întrețineau singuri. Dar pentru mine ce este de mare laudă este ca vărul meu Isidor Librescu, care avea 9 ani, întreținea familia. La școala comercială se mutaseră nemții, iar el ajunsese să facă cu ei mici afaceri - cumpără medicamente, le revindea, alimente pe care probabil nemții le aduceau din altă parte. M-a servit într-o seară cu alimente pe care nu le văzusem în viața mea. Odată, a fost un control la nemți, iar el a fost ascuns într-o ladă de lemn până a trecut de control. Pe urmă, după al doilea război mondial, a făcut liceul, facultatea, a lucrat cu profesorul Carafoli, a plecat în Israel unde s-a căsătorit și are doi copii.

Alt copil al bunicii a fost Rebeca, numită Rebecuța, de unde și prescurtarea Cuța, care a fost o femeie frumoasă și s-a măritat tot cu un avocat, Moritz Terdiman. Au stat la Huși, aveau o casă frumoasă, cu vie; în timpul războiului au stat la Mița. Soțul ei a fost și el la Târgul Jiu, în lagărul de munca. Angelica Terdiman, verișoara mea, a făcut facultatea la Huși și a fost repartizată la Brașov, s-a îndrăgostit de maestrul de la Uzinele 1 Mai și s-a măritat cu el. S-a numit Angelica Sfetcu după căsătorie, și l-a sprijinit pe soțul său să învețe mai mult, să devină tehnician. A avut un băiat, Adrian, pe care l-a crescut mătușa Mița. Au plecat în Israel în anii 1970, unde au stat puțin, și apoi în Canada, unde le-a fost foarte greu la început. Astăzi, Angelica Sfetcu are 110 apartamente în Montreal, pe care le închirează. Adrian Sfetcu, care a fost un elev foarte bun, lucrează la Bell Helicopters.

Alta soră este Sophie Finkelstein, care și ea s-a măritat cu un avocat, Bernard Simiu, foarte bun, a făcut și Academia Comercială (acolo s-au cunoscut), a lucrat la fabrica de bere Bragadiru. Au cumpărat o casă, o vilă, pe strada Albă [stradă în centrul orașului, există și azi în vecinătate cu Piața Regina Maria]. Alături stătea Lucrețiu Patrășcanu [1](#). În timpul războiului casa le-a fost luată și s-au mutat cu chirie la un român care stătea pe strada Mașina de pâine [în cartierul Colentina, în zona limitrofă estică a Bucureștiului]. După război s-au mutat înapoi, iar el a lucrat în continuare. Lidia Simiu, verișoara mea cu cinci luni mai mare decât mine, a făcut în timpul războiului școala evreiască. Ea s-a înscris la medicină și s-a măritat cu doctorul Marcel Solomon. Au avut un băiat, Emil. A fost repartizată undeva departe și a renunțat la medicină. A lucrat la un institut, ca traducătoare.

Oscar Finkelstein, fratele mamei, a plecat din țară după primul război mondial, în Franța, s-a căsătorit cu o franțuzoaică, evreică, și a avut fabrică de rechizite în apropiere de Paris. Am primit eu de la el un penar de piele în care aveam de toate. În timpul al doilea război mondial familia lui trebuia să fie dusă la lagărul din Drancy și au reușit să se ascundă. Aveau și doi copii (o fată și un băiat), Michelle și Jean Jacques. Cât au stat ascunși, mătușa Germaine a făcut ocluzie intestinală, nu s-a putut aduce medicul ca să nu-i prindă pe toți, și a murit cu zile. După război, el a stat la Paris, pe Avenue de Versailles, într-un apartament foarte frumos. Fata era doctoriță, s-a căsătorit și a plecat la Caen. După moartea lui Oscar, Jean Jacques a moștenit fabrica. Dar și-a schimbat puțin numele, din Finkelstein l-a făcut ceva mai franțuzit. Odată a făcut la fabrică - nu știu ce obiect și i-a dat numele de Perla, după bunica. Celălalt frate, Mayer Finkelstein, a făcut facultatea de farmacie în Germania. Era un farmacist foarte bun. Din păcate, era timid. Nu s-a căsătorit și nu a avut copii.

Orașul Focșani

Iubesc foarte mult orașul Focșani, orașul copilăriei mele, deși acum arată îngrozitor. Nici strada Cotești, unde am locuit, nu am mai recunoscut-o, am recunoscut o singură casă care era vis-a vis de școală și care și-a pierdut curtea. S-au făcut clădiri moderne, iar cele vechi sunt neglijate,

dărăpănate, păcat de ele. Focșani era un oraș patriarhal, liniștit, cu curți mari, cu case frumoase, îngrijite. Străzile erau pavate. Strazile evreiești erau doua: una era pe strada Dindos, langa școala primară evreiască și alta pe strada Artelor. În capul străzii Cotești, care dădea în Strada Mare stăteau niște trăsuri care își așteptau clienții. Proprietar era un evreu numit Poitaș, a cărui fiică Lili Poitaș a fost colegă de liceu cu sora mea.

Pe strada Cotești era și familia Zamfirescu. Doamna Stela Zamfirescu avea idei preconcepute despre evrei. Am intrat în curtea ei și mă duceam spre scara principală și doamna mi-a zis `leși afară Jidoafco!` Eu nu știam ce-i aia jidoafcă, dar mi s-a părut ceva injurios și i-am zis `Jidoafcă ești tu!` și am ieșit din curte. S-au dovedit apoi niște oameni cumsecade, s-au apropiat de noi.

Focșani era un oraș cu mulți evrei. Existau două cartiere evreiești. Erau destul de apropiate, dar tot orașelul era mic. Eu am locuit însă într-un cartier creștin, unde erau foarte mulți ofițeri. Evreii din Focșani erau comercianți, unii foarte mari. Exista o Cameră de Comerț, tata activa acolo. Erau ateliere de manufactură și croitorie, erau multe magazine, drogherii, farmaciști, meșteșugari, ceasornicari, ceaprazari, tinichigii, fotografi, medici. Erau multe sinagogi în oraș, existau 8 sinagogi de rit ortodox [2](#).

Copilăria mea

De când am deschis ochii tata era cu comunitatea. Tata era înalt, cu prestanță, se făcea remarcat peste tot. Ca fire era aspru, foarte inteligent. Îl preocupa mult comunitatea evreiască și a ocupat numeroase funcții, a fost președinte trei ani, în jurul anului 1938, și apoi vicepreședinte. Am o fotografie a tatei cu Heinrich Israel, președintele comunității în perioada dinainte de al doilea război. Mama a păstrat tradiția, ținea Șabatul. Avea un sfeșnic cu un braț pe care-l aprindea vineri seara de Șabat. Mama, își acoperea capul cu un servet alb și spunea rugăciunea asupra lumânării. Avea un sidur foarte frumos, cu coperta de sidex. Nu exista să nu se ducă mama sîmbătă la sinagogă. La sinagogă bărbații și femeile stăteau separat, femeile sus. Ma duceam acolo foarte rar cand eram mică, și tot rar mai târziu. Nu știu cum îl chema pe rabin, dar a fost și profesor de religie. Îmi plăceau orele când povestea istoria evreilor. Totdeauna se ducea mama și tata la sinagogă de Ros Hasana, Yom Kipur, până când a ars sinagoga. Nu știu dacă a fost incendiată de nemți sau de legionari [3](#). În timpul războiului a fost dărâmată iar după război a stat așa în ruină, numai ziduri. Nu știu dacă s-a recuperat ceva. Nu m-am gândit atunci la sulurile sfinte.

Mama era o ființă foarte blândă, a avut mai mulți copii, dar au murit. Adolf la 2 ani s-a molipsit de anghină difterică și s-a sufocat. Rodica a murit la 2 ani și mama se plimba cu copilul în brațe și nu-i venea să creadă că a murit. Sora mea, Clara, era cu șase ani mai mare, s-a născut în 1922, la Focșani. Eu m-am născut la Focșani, în octombrie 1928. Clara purta codițe și era drăguță. La 11 ani și-au dat seama că are diabet. După ce i-au depistat boala au mers cu ea la clinică, dar un asistent le-a spus să se ducă cu ea la Viena. Pe vremea aceea, la începutul anilor 1930, nu era o problemă să obții pașaport și în general nici banii nu erau o problemă. Au plecat acolo la un sanatoriu, iar doctorii, prin regim alimentar, au reușit să o aducă la nivelul minim. I-au dat și o carte, cum trebuie îngrijită, trebuia să mănânce cu cântarul. La un moment dat își cântărea cireșele și ca să mai obțină încă o porție cântărea și sâmburii. Mama gătea special pentru ea, Clara trebuia de două ori pe zi să-și facă glicozuria într-o soluție, și doza insulina și își făcea singură injecțiile în picior, a făcut asta de la 11 la 22 de ani.

Mama a avut operele lui Goethe, Schiller, Moliere. Îi plăcea foarte mult să citească. Ea avea un păr foarte frumos și purta coc (și la 72 de ani părul ei era ondulat și frumos), care nu o avantaja. Singura dată când s-a coafat a fost atunci când a plecat la Paris cu sora mea. Avea mâini lungi cu degete subțiri și unghii frumoase și când cânta la pian mângâia clapele. Avea o sensibilitate deosebită. Când era mai necăjită, mai tulburată, se așeza la pian. În special îi plăceau Beethoven: simfonii, sonete, uverturi, Chopin: nocturne și valsuri, Brahms, Liszt, Schubert. Înainte să mergem la operă, ne-a cântat acasă tot `Rigoletto`, `Casa cu trei fete`. Îi plăcea foarte mult `Ave Maria` de Gounod. Eu, copil fiind, stăteam lângă mama când cânta. De multe ori cânta seara `Simfonia pastorală` și la ora aceea se întorceau vacile de la păscut. Când ascult astăzi nu pot să nu-mi aduc aminte de acest episod, care mi-a rămas adânc întipărit în suflet. Foarte mult îi plăcea și `Sonata Lunii`. Tot ce știu despre muzică, știu de la ea. Pe la 15-16 ani, mi-au pus profesoară de pian și-mi făcea plăcere să învăț. Odată, când mă întorceam de la ea, m-a prins alarma aeriană. La liceu am întrerupt lecțiile de pian.

Sora mea, Clara, când era la liceu, își aducea colegii acasă sâmbata și mama le cânta la pian. Dar era atât de corectă încât în fiecare săptămână își alegea repertoriul și repeta, pentru sâmbătă ca să nu greșescă. Eu îi întorceam paginile și mama mă consulta cum a ieșit. Nu prea mă pricepeam, dar ce era de la mama era întotdeauna foarte bine. Mai avea un coleg sora mea, Mișu Mendel, care cânta la vioară, și uneori cântau împreună, era o plăcere să stai și să-i ascuți. Nu se prea dansa la noi, deși cred că le plăcea. Ne mai duceam și la Clara Zeidman, la vecina, unde doamna cânta extraordinar de frumos. Așa de mult mi-a plăcut o dată că am cântat și eu, iar sora mea mi-a spus să tac. Doamna Zeidman i-a zis să mă lase, că și așa nu mă aud, ea avea o voce puternică și mă acoperea, și nu-mi răpea plăcerea de a cânta. Aici se serveau bomboane de ciocolată din care lua toata lumea afară de Clara. Era plăcut și la ei și la noi. A mai venit o familie din Ardeal, Csato, pe băieții căruia i-am găsit în evidențe că au făcut muncă obligatorie. Era și familia farmacistului Rudich, care avea obiceiul să iasă dimineața să se plimbe cu picioarele goale prin rouă. Am auzit de curând că este foarte sănătos să faci asta. Doamna Rudich era o enciclopedie, citea enorm.

Casa noastră avea în partea din față niște stâlpi frumoși, cu o scara mare, iar geamul de la ușa de la intrare avea vitralii. Era o ușă dublă, una de lemn și una de sticlă. După un hol urma o cameră imensă, ca o sală de bal, câteva alte camere, o bucătărie încăpătoare, unde erau o sobă și o plită, un bufet și un cuier cu vase, care străluceau de curățenie. Mobila era vieneză, frumoasă și durabilă. (Mai târziu, soțul meu s-a împrietenit cu un avocat grec, care a încercat să mă convingă să renunț la mobila asta grea. Nu a reușit.) Aveam și o oglindă venețiană, de cristal, în camera soră-mi. Patul din camera ei era acoperit cu o cuvertură mare, pe cele patru laturi erau litere arabești. Aceasta cuvertură este acum a Diane, nepoata mea.

Aveam întotdeauna o servitoare. Noi am avut cișmea în curte și umblam cu găleata să aduc apă. Mama m-a învățat că servitoarea este servitoare, dar pot să mai car și eu că nu-mi cad decorațiile, pot să spăl și eu geamurile și pot să dau și eu zăpada de afară. Closetul era turcesc, dar întreținut, curat. M-am atașat de o servitoare, care era rusoaică. A încercat să mă învețe câteva cuvinte ca să-l impresionez pe tata, dar până să ajung să le spun le-am uitat. Am fost foarte necăjită când a plecat de la noi. Pe urmă am avut o altă fată voinică, de la țară, care avea cămăși albe, strălucitoare, dintr-o pânză care mie imi plăcea. În timpul războiului am avut o fetiță, pe care o ascundeau. Mama știa să o menajeze, să-i ceară minimul, și făcea ea tot ce era greu. Fetița obișnuia să doarmă afară, era plăcut pentru că erau florile - regina nopții, stânjenei mov - care

parfumau curtea. Am vrut și eu să dorm cu ea, dar nu au fost de acord părinții. Seara, vara, mă uitam la cer și vedeam Calea Laptelui și alte constelații. Îmi doream o rochiță de catifea albatru închis, cu stelute argintii. Era un vis de copil. Rufele le spăla o femeie o dată pe lună, timp de trei zile. Le spăla, le fierbea, le usca, le călca.

Piața era miercuri, veneau țărani. Dacă nu te duceai la timp în piață, țărani se grăbeau și plecau la gospodăriile lor. Acolo mergeau mama cu femeia în casă, care avea un coș mare. Mă luau și pe mine, era o piață foarte bogată și imi plăcea. Niciodată nu am cerut nimic, pentru ca sora mea, având diabet, nu cumpărau dulciuri. Mâncam cel puțin un kilogram de fructe pe zi: caise, prune, cireșe, mere. Toamna venea căruța cu mere creștești, cumpăram pentru iarna și le puneam sub masa din camera mare, care nu era încălzită. Acasă venea femeia cu laptele, brânza și smântâna de calitate, trecea căruța cu pepeni, țărani cu cobița de iaurt, nenea cu covrigi și cornuri.

Magazinul nostru nu era un magazin mare [lângă Piața Moldovei, perpendicular pe strada Mare, la distanță de zece minute de mers pe jos de acasă], tata a căutat să-l lărgească și a cumpărat și alte magazine imediat langa el. Pe vremea când eram foarte mica, în afară de magazinul `La Lewi`, tata a mai avut un magazin împreună cu un neamț Leon Proschinger, care venea des la noi în casă. N-aș putea spune de ce s-au despărțit, dar mi-a părut rău. La magazinul `La Lewi` avea funcționari (vânzători). Doi aveau cam 25 de ani, ceilalți creșteau în magazin de la 12-13 ani. Înainte de al doilea război mondial avea comis-voiajor, care pleca în numeroase orașe și comanda marfa, iar tata calcula așa prețurile încât să fie un beneficiu care să nu deranjeze pe client. În magazin avea mercerie, articole de îmbrăcăminte, cravate, băști, ciorapi de mătase, aparate de fotografiat cu trepied. Tata își făcuse în cămăruța de alături și un mic laborator unde developa filmele, nu cred că lua mare lucru pentru asta, dar era o distracție pentru el. Sora mea, Clara, a primit cadou un aparat de fotografiat Acqua, cu care lucrai foarte ușor.

Surorile Zamfirescu veneau în magazin și discutau cu tata, care vroia să învețe mereu ceva de la alții, de era cazul. Programul la magazin era de la 8 pînă la 1 după-amiaza și apoi de la 4 pînă la 8 seara, dar cred că-l înlocuia cineva cînd mergea la comunitate. Tata venea acasă la oră fixă după prînz, la 1, masa trebuia să fie pusă. Vara se mânca în curte, afară. Exista mereu o găleata de apă rece în care se puneau un sifon și o sticlă de vin. Nu făcea exces, dar vinul bun nu lipsea, avea un prieten care procura o balercuță de vin pe care îl trăgeau în sticlă, îi puneau dop și bitum, îl ținea în beci. După-amiaza, cînd magazinul era închis, îi plăcea să stea pe un scaunel și să curețe iarba dintre pietrele din curte - o parte era grădină, o parte loc de joacă și de trecere. Nu era exigent cu copiii, dar cînd spunea ceva, dacă-l dezamăgeai, era suficient să se uite la tine și înnebuneai. Mi-amintesc că odată m-am cațărat cu sora mea pe gard ca să mîncăm vișine și ea mi-a stors vișine în păr. Tata mi-a descurcat părul și m-a tras un pic. Cînd a terminat cu pieptănatul eram așa de supărată că mi-am pus mîna în păr și m-am zburlit. Tata mi-a zis ceva, eu, obraznicuță și necunoscînd valoarea cuvintelor pe care mi le-a adresat, i-am răspuns la fel. Atunci m-a privit lung și am ieșit tiptil.

Grădinița am frecventat-o foarte puțin. La grădiniță am avut o educatoare, Betty, cu care am pregătit la o serbare un dans cu chinezoaice și aveam o rochie creponată. Cînd nu puteam să mă joc cu cineva - erau puțini copii în vecinătate -, cântam singură și țopăiam după cîntecele de la școală.

Primele III clase le-am făcut la Școala Evreiască. Îmi făceam singură lecțiile și nici nu mi-a trecut prin cap că trebuie să cer ajutorul cuiva. Îmi amintesc de doamna Weber, o foarte bună profesoară, doamna Leslean din Fălticeni, doamna Vigder. Spre sfârșitul anului mă îmbolnăveam mai mereu de câte o boală molipsitoare și nu participam la serbările de sfârșit de an. În clasa a IV-a primară m-am transferat la școala românească, la Școala nr.1 de fete, care era foarte aproape de casă. Într-o zi, în recreație am fost chemată la poartă, veniseră fostele mele colege de la Școala Evreiască, Suzy Leibovici și Felicia Marcus, care m-au întrebat dacă nu vreau să mă întorc acolo. Nu am revenit, chiar dacă aș fi vrut, hotărârea era luată. Mi-a venit destul de greu, dar am avut un preparator și m-am pus repede la punct. Tot ce învățam în clasa a IVa mi-a plăcut. Eram bună la matematică, îmi plăcea limba română, educația fizică. Eram înspăimântată fiindcă auzisem că la sfârșitul clasei se vor da niște examene și mă întrebam dacă îmi mai amintesc materia. Nu a fost așa. La Școala numărul 1 de fete am avut-o profesoară pe doamna Popescu. Soțul ei era director la Școala numărul 1 de băieți, erau oameni foarte cumsecade.

Am avut prietene și evreice și românce. Mama considera că sunt prea mică ca să mă duc până la colegile de școală, Suzy Leibovici sau la Felicia Marcus, care stăteau puțin după capătul străzii Cotești, și atunci mi-am făcut prietene printre românce. Mama începuse să mă învețe franceza. Pe urmă s-a ocupat și sora mea de mine. Mama mă puneă să învăț fabule de La Fontaine, părți din Cid și Athalie (Corneille, Racine) și mă asculta cu sfințenie, nu scăpam. Înainte de începutul școlii, mă puneă să repet la istorie și geografie. Mă simțeam frustrată, dar când mă uit în urmă îmi dau seama că era bine.

În vara anului 1939, sora mea era cu mama la Paris la medic la tratament, și au plecat pe 13 iulie, deși sora vroia să vadă parada [parada de 14 iulie, ziua națională Franței]. La Paris, sora mea mi-a cumpărat o carte de povești cartonată, aurită, cu foiță fină, cu poze frumoase și o poză cu Moș Crăciun și mai multe personaje. (Le-am dat fiului meu în 1988, dar nu știu dacă au ajuns la nepoți.) Pe drumul spre Paris au făcut opriri la Milano, Venezia. Au stat o lună, dar mama vroia să se întoarcă mai repede. A adus din Venezia niște broșe în formă de gondolă pentru colegile ei și două șiraguri de coral pentru mine. Era prietenă cu majoritatea din clasă, în special cu Adina Rabinovici, tatăl ei era inginer și a predat mai tirziu geometria și ebraica la Liceul Evreesc. Când era bolnavă mă trimitea pe mine să-i iau lecțiile de la Adina. A avut colege foarte drăguțe, dar din păcate a venit războiul și aceste prietenii au trebuit întrerupte. În timpul războiului, Dorina Gheorghe s-a căsătorit și când era îndrăgostită corespondența se purta prin sora mea. La 16 ani mama ei a vrut să o mărite cu altcineva și i-a aranjat o `vedere`. Dorina a zis ca o să-i vină mamei ei de hac și când a venit pretendentul, râdea tot timpul, se purta ciudat. Dorina venea la noi și spunea totul mamei mele, era confidenta ei. În timpul războiului, Clara a început să încalce regulile alimentare și trebuia să mărească doza de insulină. Insulina era greu de obținut, era nemțească. Cu prietenii trebuia să mănânce, nu putea să spună că are diabet. Pe vremea aceea era o rușine, aveai complicații, fetele nu se mai măritau. Clara a dat preparații de literatură și învăța limba engleză.

La școala de fete, ce mi-a plăcut mie acolo foarte mult a fost străjeria. Am fost străjeră sub-șefă de cuib. Am adorat asta, nu știu de ce le place copiilor chestia asta cu militaria. Erau șase într-un cuib. Dimineața ne așezam în careu, se ridica steagul (pavilionul), se dădea raportul, se cânta Trăiască Regele: `Trăiască regele/ În pace și onor/ De țară iubitor/ Și apărător de țară./ Fie în veci, fie în veci glorios/ În război/ Fie în veci, fie în veci/ Peste noi./ O Doamne Sfinte, O Doamne Sfinte/ Ceresc Părinte/ Susține cu a ta mână/ Coroana Română`. [Text reprodus de doamna Livia Diaconescu] Am

fost la 10 Mai la Stadion cu clasa, erau și alte școli - școala evreiască nu era - și am cântat, am făcut gimnastică în costumul de străjer. Aveam stema țării cusută cu mătase, cravata prinsă cu un inel, bluză albă cu epoleți, fustă plisată bleu-marin, curea cu o cataramă pe care scria `Gata oricând, pentru țara și pentru rege`. Eram foarte pătrunsă. Aveam o poză cu familia regală [familia regelui Carol al II-lea], de care îmi amintesc cu plăcere. Așa am crescut, cu regele, cu familia regală [în sensul de educație monarhistă]. În școala de stat nu am avut experiențe legate de antisemitism, colegile mele erau foarte drăguțe.

În vacanțe, tata nu pleca, stătea la magazin, zicea că nu poate să închidă prăvălia. Mama pleca cu noi și cu servitoarea. Plecam întâi la Techirghiol [lac lângă Marea Neagră], la Carmen Sylva [stațiune lângă Marea Neagră]. Îmi plăcea foarte mult la mare. Ne duceam la plajă între anumite ore, cum se recomanda. Veneau și alte rude - Mița Ianconescu, sora mamei, cu copiii ei, Dori și Bernel -, eram o mica ceată. Pe urma m-am dus la munte, la Soveja [aproape de Munții Vrancei], unde aerul era foarte bun. Ne duceam în parc, unde Tița Pavelescu, nașa lui Zelea Codreanu [8](#) vindea cornuri cu nuca. Veneau și alte rude și cunoștințe și era plăcut. La 19 ani am mers cu mama la Poiana Țapului, unde am fost uluită de atâta frumusețe. Au venit și doi prieteni, Ernest și Lazăr Rudich, și făceam mici excursii, fiindcă mama nu m-ar fi lăsat să merg cu doi băieți pe munte. Peste ani mama a fost la Poiana Țapului cu nepotul, Gabriel, care o obosea foarte mult, dar mama avea un sentiment al datoriei foarte dezvoltat.

Tata ne vorbea despre Polonia, Cehoslovacia, Pactul Ribbentrop-Molotov [9](#). Am găzduit în 1939 în casă polonezi refugiați, erau curați și foarte fini. Și la București, la unchiul Leon Filderman au stat polonezi, unul chiar i-a sculptat un bust. Când ne-au luat Basarabia și Ardealul [10](#) ne-a durut pe toți. Cât eram eu de copil, sufeream pentru aceste pierderi. Eram evreu-român, eram în țara asta, aici m-am născut și îmi iubesc țara. S-a bănuț că au fost și evrei implicați [legat de așa-zisa conspirație comunistă evreiască], dar cred că pe toți evreii i-au durut aceste pierderi teritoriale.

Al Doilea Război Mondial

În 1940 pe zidul casei ni s-a pus un pătrat colorat cu două puncte la mijloc, avertisment că eram evrei. Eu mă chinuiam să le șterg - era o vopsea neagră, care se ștergea greu. Aveam un radio Telefunken pe care îl ascundeam. [Evreii nu aveau voie să dețină aparate de radio, pentru că lipsa de informare să-i facă și mai vulnerabili. Orice abatere era aspru pedepsită.] Tata s-a luptat să capete adeverință de evreu categoria a II a [ca participant la primul război mondial în armata română putea avea anumite drepturi civile, putea dovedi că este `legal` națiunii române] ca să intrăm la liceu de stat, dar nu a fost să fie, nu i-a folosit. M-am dus în clasa a I-a de liceu, dar m-am retras. [În octombrie 1940, s-a interzis elevilor și studenților evrei accesul în învățământul public de toate gradele. Evreii au fost liberi să-și organizeze școli particulare de grad primar și secundar.]

Noroc că s-a înființat destul de repede Liceul Evreiesc în 1940. În corpul profesoral erau ingineri, profesori: Sami Lazăr - care a fost președintele comunității evreiești până acum câțiva ani -, care preda dreptul, istoria românilor, puțină geografie, domnul Gabor, care era și director, doamna Ida Kholf, o profesoara pe care am iubit-o și care ne-a învățat limba română și gramatica extraordinar. Mi-a fost drag de profesoara de latină și de cea de germană, care preda foarte frumos. Îmi plăcea și profesoara de sport, pentru că îmi plăcea sportul. Tata mi-a cumpărat patine, m-a dus la Maccabi [11](#), mi-a dat drumul pe gheața și m-a lăsat să învăț singură. Tata nu era membru la Maccabi.

Cu elevele de la Școala Evreiască am păstrat legătura pentru că ne vedeam la ora de religie, în perioada în care am frecventat școala românească, făceam orele de religie separat cu copiii evrei. La Liceul Evreiesc, în timpul războiului, la o oră, de cuminte ce eram, rabinul m-a dat afară. În curte m-am întâlnit cu Iosefina Grunberg, care vroia să plece acasă, dar nu îndrăznea pentru că urmau să iasă de la cursuri băieții de la liceul românesc. M-am oferit să o ajut. Am ieșit în stradă și băieții au încercat să ne sperie. Dar nici ei nu erau niște viteji, dacă s-au lăsat intimidați de o fată. Clasa noastră fiind la stradă, băieții au auzit și am aflat că voiau să vină să fie alături de mine, să-i batem pe ceilalți copii. Noroc că rabinul, care era foarte de obicei, atunci a avut energie și i-a împiedicat să iasă, pentru că n-ar fi fost bine să iasă o bătaie între elevii români și cei evrei.

La serbări, cântam în cor. La școala primară evreiască, un seder a fost de neuitat, ținut într-o sală mare, la Școala de băieți de stat. Colega mea, Felicia Marcus, care avea o voce extraordinară, era solo. Un băiat era tatăl, altul era fiul care trebuia să găsească matzotul ascuns și să întrebe: `Ma niștana?`. Noi cântam anumite pasaje și aveam toate voaluri albe pe cap. Aveam o cărțică de cântece religioase și le cântam și acasă. În timpul războiului am mai făcut serbări, dar autoritățile trebuiau să fie de față, să supravegheze. [Evreilor le era interzis prin lege să organizeze adunări, sub pretextul că pot complota împotriva statului. Chiar și adunările cu caracter religios trebuiau anunțate din timp la Poliție și la ele asistau și reprezentanți ai statului. Pedepșa prevăzută pentru încălcarea acestei prevederi era deportarea în Transnistria.] Unele colegi mai organizau care un `jour`, dar restrâns, pentru că era interzis evreilor să se întâlnească în număr mare. Participam și eu, și era o încântare, pentru că la noi acasă nu puteam organiza, din cauza diabetului sorei mele. Prietenii care veneau la noi sâmbăta, când se cânta la pian, nu erau serviți cu nimic pentru că ea ar fi râvnit.

Probleme de antisemitism erau în timpul celui de al doilea război mondial, când mă trimitea mama să iau pâine cu coșul. Pentru că se dădea rație mică, trebuia să mă duc la o anumită oră, dar ora aia păcătoasă [la prânz] era când ieșeau fetele de la liceul industrial. Uneori eram jidovită, dar cu timpul m-am obișnuit și nu-mi mai era teamă. Neplăcut a fost atunci când, mergând pe dindos - pentru că nu aveam voie să merg pe strada principală [circulația evreilor era restrânsă în zonele centrale]-, o birjă a oprit, călătorul s-a ridicat în picioare și m-a scuipat pe obraz, după care a făcut semn birjarului să plece. A fost ca o umilință. A știut că sunt evreică după steaua lui David, care nu era galbenă, ci era cusută cu albastru pe fond alb, deci culorile talitului și ale steagului israelian de azi. Nu-mi amintesc cât timp am purtat steaua, dar asta pe mine nu m-a deranjat. Nu am avut prea multe neplăceri, dar nu mai aveam voie să ne întâlnim cu prietenii români.

Un lucru curios: vecini, familia Gheorghe mă primea în casă în continuare; Dorina Gheorghe a venit la mama să o învețe cum să facă humantaschen, pentru că îi plăceau foarte mult. Prin mine și sora mea se comunica, iar domnul Gheorghe era într-o comisie de muncă obligatorie și mai putea salva pe cineva [putea să scoată de pe listele de muncă obligatorie, pe cei care aveau de întreținut familii numeroase sau să-i ajute distribuindu-i la lucru mai ușor]. Cu vecina Coca Rădulescu am reluat relațiile după război. Nu am avut probleme cu vecinii, vorbeam cu ei peste gard. Pe coana Aretia o auzeam zicând: `Ioane, Maria veniți să ascultați și voi cântece d'astea!`. Bineînțeles cântecele erau legionare: `Garda, Căpitanul și Arhanghelul din cer`. Prietenii noștri, familia Leuștean, nu ne-au primit, totuși Lucian era prea mic să fie antisemit. Am ieșit cu patinele pe stradă, pentru că nu aveam unde să mă duc și Lucian a început să-mi cânte tare `Garda`. Am cântat și eu cu el la fel de tare, nu m-a intimidat.

Pe timpul războiului și-a păstrat magazinul, am impresia că și nemții cumpărau de aici și trimiteau în Germania multe lucruri. Era un magazin cu lucruri de calitate, care nu se găseau ușor în condiții de război. Mi-a plăcut să lucrez în magazin. Îmi amintesc că în timpul războiului îmi dădea mie cheia de la oblon și deschideam oblonul, ușa, magazinul. La un moment dat în 1941 funcționarii evrei au fost dublați de români [din cauza numerus clausus] și eu eram în vacanța de vară, dar era interzis să mă plimb pe Strada Mare [strada centrală]. Stăteam la magazin până la ora 6, când tata mă trimitea acasă, dar uneori mă întorceam cu el seara. Am avut și eu o dublură [pentru fiecare angajat evreu păstrat angajatorul trebuia să aiba un angajat roman] la magazin, era o fată foarte inimoasă, care s-a dus să lucreze și la spitalele cu răniți de pe front și a povestit că-i spăla pe picioare pe soldații care degeraseră și i se îngropa mâna în carne vie. Te întrebai prin ce au trecut bieții oameni și de ce au trebuit să sufere atât.

În timpul Holocaustului, am trăit cu spaimă, auzisem din oraș, că vom fi și noi deportați, nu știu dacă la Auschwitz sau în Transnistria, și vorbeam cu prietenele mele ce o să ne luăm fiindcă bagajul era limitat. Slavă Domnului că am rămas acasă! [Evreii din Focșani nu au fost deportați în masă, exista doar cazuri individuale cauzate de anumite abateri de disciplină.] Despre masacrele din Transnistria nu am știut mare lucru, pentru că eram totuși un copil, dar eram avizată, tata a considerat că nu trebuie să devin o fricoasă. Despre `duminica aia` [pogromul de la Iași din anul 1941] [14](#), cum se spunea, am aflat, când eram studentă, de la un coleg, al cărui tată murise în Trenul morții. Despre munca obligatorie știam chiar și locurile unde se presta aceasta.

Am primit o înștiințare că trebuie să ne mutăm, casa o lua C.N.R [Centrul National de Românilor] și a apărut pe ușa din față plăcuța cu inițialele respective. Ne-am dus să vedem un spațiu de închiriat, mama a scos trandafiri din grădină și a dat vecinilor, dar până la urmă am rămas acasă cu condiția să plătim chirie. Tata trebuia să dea îmbrăcăminte, încălțăminte, lenjerie, cuverturi [erau predări de efecte impuse populației evreiești cu scopul de a susține armata și populația română în timpul războiului]. Nu am chitanțe, dar tata cred că a contribuit cu bani pentru cei săraci, mai multe categorii de evrei nu mai puteau lucra sau li se restrânsese clientela. Spre sfârșitul războiului, i-au chemat pe tata după o zi pe alta, și a făcut muncă obligatorie la un aeroport militar german lângă Focșani, deși depășise vârsta. I-a fost frică să meargă și să fie împușcat. Nemții le-au dat în schimb adeverințe cu vulturul german pe ele pentru că au lucrat acolo.

Până când au intrat rușii [înainte de 23 august 1944] a fost liniște. Nemții rechiziționaseră partea din fața casei și aduseseră acolo rusoaice, care erau foarte speriate când au trebuit să se retragă, pentru că aleseseră să plece cu ei din Rusia. Când au venit rușii -lângă noi era fabrica de spirt, unde un domn numit Coșniță făcea băuturi - au cărat lădițele cu băutură la noi în grădina și consumau cu multă plăcere. Stăteau vis-a vis, dar și la noi, nu ne-au întrebat dacă suntem de acord sau nu. Au făcut în casă și un depozit, de la care într-o noapte m-am trezit cu un șobolan pe mine. M-am sculat, am aprins lumina, l-am prins și l-am aruncat. Tata a fost bucuros că sunt curajoasă. După ce s-a terminat cu depozitul s-au instalat ei. Eu aveam 16 ani, îmi spuneau `Lidușka` și eram înțepenită de frică. Eram în doliu după sora mea Clara, și eu și mama cu voaluri pe cap ne-am dus la niște rude ca să rămânem peste noapte. Au protestat că ei și-au trimis nevestele la adăpost și am venit noi. Căpitanul rus, binedispus, m-a căutat acasă cu lampa în mână. Slavă Domnului că nu am fost acasă!

Altă dată, era seara, am stat în curte și tata a spus: `Fiți atente, când încep să cânte, să intrați în cameră, puneți forăibărul, eu îi țin de vorbă și când zic ,>>Acum<<, săriți pe geam!`. Am stat în

curte și deodată s-a auzit corul, tata ne-a trimis în casă. Au discutat cu tata și la un moment dat l-am auzit spunând `Acum`. Am sărit pe geamul de sus și eu și mama, care avea 53 de ani atunci, și ne-am dus la o familie de evrei care ne-a primit să dormim la ei. Am aflat că au îmbrâncit ușa, dar nu au avut pe cine să găsească. Le-a trecut, dar l-au pus pe tata să bea cu ei. Au adus o damigeană de vin, în care fusese gaz și niște pepeni. El care era obișnuit cu vinuri bune a trebuit să bea asta.

Rușii nu au mai stat mult, au plecat pe front. Mi-a fost mila de ei, în câteva rânduri. În curte a intrat cineva mic..., era un cărucior pe care era un bărbat, un soldat rus, cu picioarele amputate. Rusoaicele erau uluite de lucrurile frumoase, încât luau furourile de milaneza cu dantelă și le purtau pe stradă. Așa lipsuri erau. S-au fotografiat ținând în palmă ceasuri.

O familie de pe strada noastră a fost deportată în Siberia pentru ca unul din ei lucra la lagărul de prizonieri nemți și se auzise că le făcuse niște favoruri. O vânzătoare a noastră a fost trimisă de români în Transnistria pentru că a organizat o petrecere, nu știu dacă au surprins-o autoritățile asupra faptului. Nu s-a putut face nimic și nu s-a mai auzit nimic despre ea.

După Război

După război, după 23 august 1944 a fost o perioadă grea. La început nu foarte grea. M-am dus la Liceul de stat, am avut multi din foștii profesori. Colegele mele de la Liceul Evreiesc s-au așezat în ultimele rânduri, însă nu vroiam să pară că ne retrăgeam și m-am dus în banca a treia. La am întrerupt lecțiile de pian, ca să pot să învăț cum trebuie. Tata, care nu era obișnuit ca eu să fiu perseverentă, îmi spunea să merg la culcare, dar eu mai aveam câte ceva de făcut. Eram o elevă obișnuită, dar în felul ăsta recuperam ce nu făcusem la Liceul Evreiesc, unde îmi alegeam materiile care-mi plăceau mai mult. La Liceul de stat nu mai exista aceasta posibilitate.

M-am gândit să emigrez în Israel. A venit la mine Mișu Leibovici, un băiat foarte inteligent. `Livia, un om ca tine ne trebuie în Israel!`. Eu niciodată nu am știut că băieții mă apreciază așa băiețoasă cum sunt. Eu am vrut să mă duc, dar părinții mi-au povestit de condițiile de acolo. Tata dădea bani pentru Keren Kayemet și Keren Hayesod, dar nu exista un interes real pentru emigrarea în Israel. M-am înscris la Hanoar LeZioni dar am fost dezamăgită, cel care conducea grupul nu m-a convins, nu ne-a explicat, nu ne povestea nimic despre Israel. Doar ne întâlneam și dansam. Am aflat târziu că un prieten al nostru era la Betar, m-ar fi tentat pentru că era o organizație luptătoare. Știu că mai era și Hașomer Hațair, un coleg de la liceu era acolo, era de stânga. M-am înscris din nou la Maccabi și a fost o perioadă foarte frumoasă. Am făcut gimnastică, volei, ping-pong, se mai făcea câte o serată dansantă, dar rar.

Am locuit în continuare la Focșani, am stat doi ani acasă, pentru că am fost bolnavă și am pierdut contactul cu colegele mele. Nu aveam voie să fac efort și eram ținută în vârful patului, protejată ca un ou crud. Mama a plecat cu mine la Poiana Țapului, pentru că așa recomandase doctorul.

După doi ani, am protestat și am început să învăț pe brânci, să recuperez pentru admiterea la facultate. La ce facultate să mă duc? Mă atrăgeau Literale, pentru că îmi plăcuse de mică să citesc, dar ambiția că nu făcusem la Liceul Evreiesc chimie, iar la Liceul de stat am avut o profesoară de chimie care ne umilea, m-a făcut să mă duc la Chimie la București. A trebuit să învăț și despre naționalizare, legi, etc. și despre drepturile femeii socialiste: cum `înainte era părul lung și mintea scurtă` și ce grozav era acum [legat de emanciparea femeii socialiste și renunțarea la valorile

burgheze, de reușită în viață a unei femei numai prin căsătorie]. Am avut media peste 8 și am reușit. Am fost foarte încântată. La București am fost cu Dori Ianconescu, cu Lili Bercovici, colega ei de clasă, care a plecat repede în Israel. Am avut colegi deosebiți la facultate, și evrei și români. În București, nu am păstrat legătura cu comunitatea, pentru că îmi era greu. Aveam program toată ziua, învățam mult, nici la petreceri nu am prea fost. Retroactiv, mă simt frustrată pentru asta. Primii doi ani nu am avut bilet gratuit la cantină, pentru că tata era proprietar, mai avea o singură vânzătoare. În anul trei de facultate, statul i-a luat magazinul [din cauza nationalizării], tata a fost mutat de la magazin, și a fost mai greu. Eu mi-am căutat altă gazdă în București.

L-am cunoscut cu soțul meu, Ioan Diaconescu, în studenție, în anul III, la cantina studentescă Călărași din București. Ne-am căsătorit în București, la starea civilă. A fost o nuntă simplă, au participat câțiva membri ai familiei. Nu ne-am dus la masa pregătită de aceștia, le-am mulțumit frumos și am luat trenul spre Focșani, la părinții mei. Nu am făcut nuntă religioasă, nici nu se putea - soțul meu era creștin ortodox -, deși orice fată își dorește să fie mireasă. Ioan era foarte muncitor, chiar în timpul studenției lucra verile pentru a câștiga ceva bani, pentru că ceea ce primea de acasă era foarte puțin. Părinții lui erau de la țară și nu aveau bani, iar bursa nu era suficientă. El s-a născut la București, dar a crescut la Mălureni [localitate rurală în județul Prahova]. Liceul l-a făcut la Pitești și Facultatea de Drept din București. Din 1954, când a terminat facultatea, a fost încadrat la Procuratură. Mama lui era de la țară, lucrase la Filatura în București și a pierdut o mână într-un accident de muncă, iar tatăl lui avea un sevicu modest, era lampagiu. La țară aveau puțin pământ, pe care îl lucrau. Soțul meu i-a ajutat. Cu trei-patru ani înainte de deces, soțul meu a fost avocat. Era onest, nu se arunca la onorarii mari, ca alți foști colegi și ajuta pe toată lumea.

Originea evreiască nu a fost un criteriu în alegerea soțului. Am ales pe cel iubit, pe cel care m-a fermecat la acea vârstă. Soțul meu a fost un om plăcut, inteligent, cu foarte mult bun-simț. Deși era suferind și slăbit, toată lumea îl agreea pentru comportamentul și sufletul lui bun.

Eu, după facultate, prima oară am lucrat la CSP (Comitetul de Stat al Planificării), vreo lună-două, pentru că vroiam să lucrez efectiv în chimie și m-am angajat într-o fabrică nouă, numită Electroizolantul, la ieșire din București cu sediul în șoseaua Cățelu. Se ajungea foarte greu acolo. După ce m-am măritat m-am întors împreună cu soțul meu la Focșani pentru un an în 1958. Am lucrat în industria locală, la o întreprindere care se ocupă de fabricarea produselor de carne, conserve, și apoi la un laborator medical, unde făceam analize. Nu am avut conflicte din cauza originii evreiești, o singură dată fățiș, la Focșani, în industria alimentară. Descopeream niște greșeli frapante. Cineva m-a pârât la partid și l-au chemat pe soțul meu acolo. L-au spus că dacă nu ar fi fost acest regim, eu nu m-aș fi căsătorit niciodată cu el și i-au cerut să divorțeze de mine.

Băiatul nostru s-a născut în 1955, în București. Soțul meu i-a dat numele de Gabriel fiului nostru, iar mama numele de Paul, după bunica Perla. În 1959, ne-am mutat înapoi în București, am lucrat puțin la laboratorul Spitalului Vasile Roaită și apoi am dat concurs și m-am angajat la Institutul de Cercetări Alimentare. Am stat acolo până în 1979, când secția Zahar s-a desființat și s-a înființat un institut de creștere și prelucrarea sfeclei de zahăr. Am lucrat acolo până la 1 ianuarie 1986, când m-am pensionat.

În București am locuit la început pe Calea Moșilor, într-un apartament. Soțul meu, lucrând la Procuratură, a fost ajutat de Spațiul Locativ pentru a primi un apartament. Eu lucram la Cățelu [în afara orașului], unde se ajungea greu cu autobuzul și se muncea mai mult de 8 ore. Ne întorceam

acasă cu camionul fabricii, chiar dacă ploua sau ninge. Acolo m-a prins iarna 1953-54, când Bucureștiul a fost îngropat sub zăpadă și când, o dată am luat-o pe jos spre serviciu și am greșit direcția. Când ne-am întors de la Focșani [a stat numai un an, s-a întors în 1959, după moartea tatălui], soțul meu a făcut rost de un apartament de 2 camere pe strada Beethoven, unde am stat și cu mama și băiatul. Anul următor am făcut schimb de locuință pe strada J. S. Bach.

Cu serviciul meu și cu un copil mic nu prea aveam timp de altceva. După ce s-a mutat mama la noi și stătea ea cu copilul, am mai mers la teatru și la operă. Ne plăcea să cumpărăm cărți de literatură și despre orice. Veneam din delegații cu geamantanul plin. [În perioada comunistă cărțile ușoare au fost pentru mulți singura cale de evadare din realitate; televiziunea, presa, chiar și reprezentațiile teatrale erau politizate.] Un prieten al tatei i-a dăruit după război o carte cu procesul lui Antonescu. Soțul meu a rupt-o și ars-o, pentru că-i era frică [era periculos să deții cărți, care să redea istoria altfel decât era ea prezentată oficial]. Am rupt și actul de vânzare-cumpărare al magazinului tatălui din cauza fricii de Securitate atunci când am plecat în 1988 în Israel, acum nu mai am nici o dovadă. Nu e nici o pierdere.

La noi în casă se serbau și sărbătorile creștine și cele evreiești. În privința sărbătorilor, era perioada comunistă, românii se abțineau să meargă la biserică, mulți preoți fuseseră închiși, lumea era speriată. Evreii țineau sărbătorile, chiar dacă unii nu frecventau sinagoga. De Purim, făceam humantas, am învățat de la mama. De Pesah, soțul meu îmi făcea o surpriză și îmi aducea matzot ori ne duceam la sinagoga din strada Adamache și cumpăram de acolo.

Într-o vacanța am fost o dată la părinții soțului, care erau niște oameni simpli și cu bun simț, și am dormit la mătușa lui. Când ne-am întors am găsit preotul acolo, care făcuse o slujbă pentru că intrase o evreică în casă. Soțul meu s-a supărat foarte tare și nu i-a mai vorbit, dar nu cred că era vina ei ci a mediului în care a fost crescută. [Mediul sătesc este plin de surpeștiții legate de imaginea străinului, cu atât mai mult dacă este de altă religie, ca de ex. turci, evrei; probabil ca mătușa soțului s-a temut chiar pentru mântuirea sufletului ei sau că a atras ghinionul asupra casei sale dacă a intrat acolo un evreu].

Când Gabriel a mai crescut, am mers în concedii la munte. La Marea Neagră a mers cu soțul meu, pentru că eu nu mai am voie [din cauza problemelor de sănătate] Eu doar i-am vizitat câteva zile. Gabriel a mers în tabere școlare, la Năvodari [langa Marea Neagră; se organizau trenuri anume numai cu copii școlari și preșcolari, care mergeau în tabere speciale, și care erau strict supravegheate de profesori]. O dată după ce s-a întors l-am căutat mult după ce se golise trenul și nu-l găseam, eram disperată. Pe peron rămăsese ceva mic, slab și bronzat. Era Gabriel.

Gabriel a fost un copil cuminte, a făcut școală în cartierul Floreasca, unde locuim, pe urmă Liceul D.Cantemir, care era un liceu bun. Deși îi plăcea să citească mult, tot felul de cărți, avea aplicație către știință și a făcut Politehnica, Mecanică, secția de motoare termice. După absolvire a fost încadrat la Institutul Național de Motoare Termice, unde a lucrat până când a emigrat în Israel în 1987. S-a căsătorit cu Carmen Matei. Tatăl ei era director la Cooperația meșteșugărească iar mama lucra la Ministerul Industriei Ușoare. Nora mea este creștin ortodoxă. S-au cunoscut la facultate, a făcut tot Politehnica, s-au căsătorit în 1979 în București și au trei copii. Diana născută în 1981 în București, fata cea mare, s-a căsătorit anul acesta, în 2003, cu un român originar din Timișoara. El este expert în calculatoare, iar ea este studentă la medicină la McGill, în Canada. Băiatul cel mijlociu, Marius născut în 1984, în București, vrea să facă tot medicină și învață acum în Canada la

o școală evreiască. Și cel mic, care s-a născut în Israel în 1987, învață tot la o școală evreiască.

Gabriel, fără să aibă o educație specială în sens religios, a fost lăsat să aleagă ce religie dorește la maturitate. Probabil că a avut o chemare spre iudaism, pentru că a plecat în Israel, unde a stat 7 ani. Locuiește acum cu familia la Montreal, s-a mutat în Canada în 1994 din cauza unei noi oportunități profesionale, ține ambele sărbători, evreiești și creștine. Se sărbătorește și Crăciunul, e o sărbătoare veselă, se face bradul, se cumpără cadouri, se sărbătorește chiar și Halloween-ul.

În cercul nostru de prieteni, multă lume se lăuda cu excursiile peste hotare în țările socialiste [Ungaria, Bulgaria, Cehoslovacia, U.R.S.S, Polonia, R.D.G etc.]. Eu tăceam, nu aveam nimic de spus. Soțul meu a hotărât că așa nu se mai poate și m-a trimis prima dată în Cehoslovacia, în excursie cu autocarul. Mi-a plăcut foarte mult și regretam că sunt singură, el era ocupat. Pe urmă am fost la Viena, o lună, la un văr al mamei și la Paris în 1976, la fratele mamei, Oscar Finkelstein, cu care am păstrat legătura. Și la Paris și la Viena, am fost la muzee, la spectacole, chiar și în cimitir. La întoarcere am tremurat, pentru că aveam în bagaje cărți ale lui Soljenițan [9](#).

Ascultam Europa Liberă cu sfințenie în perioada comunistă. La un moment dat un procuror a fugit din țară și a făcut la radio un comentariu pozitiv la adresa soțului meu. Nu știu dacă a fost deranjant pentru soțul meu, care era în continuare procuror. Ascultam la acest radio cum se purta Securitatea cu cei care lucrau și cum încercau să-i elimine fizic.

Rudele mele sunt înmormântate în locuri diferite. Sora mea Clara și tata sunt înmormântați la Focșani. Soțul meu a făcut special comandă pentru două monumente de marmură pentru ei, a considerat că este de datoria lui. Mama este înmormântată la București, la Filantropia, cimitir evreiesc. Ea a murit în 1964. Iar soțul la cimitirul Izvorul Nou, cimitir creștin, el a murit în 1977. Voiam să-l înmormântez la cimitirul Bellu, dar nu s-a putut în zilele acelea și atunci l-am dus unde am găsit un loc. L-am ținut toate parastasele și astăzi pentru ziua morții. Pentru celelalte rude, la înmormântare a participat întotdeauna rabinul, cantorul și cineva din cler a spus Kadish pentru ei. Am păstrat iahrzeit, ziua comemorării morții lor.

Nașterea Israelului a fost o împlinire, deși căsătorită cu un român, m-am bucurat și s-a bucurat și el alături de mine. Când eram elevă de liceu am vrut să fac alia, după câteva decenii băiatul meu a vrut să merg cu el în Israel, dar aveam deja o vârstă și m-am temut. Eram obișnuită aici și mă gândeam că pentru copii e mai bine să nu stea împreună cu bătrânii. Nu știu dacă am făcut bine sau rău. Până în 1988 nu am fost în Israel. Dacă trăia soțul meu, poate am fi plecat după 1994 împreună în Canada. Cuscii, părinții nurorii, Carmen Diaconescu, familia Matei, sunt acolo de aproape 5 ani. Înainte de 1989, am avut rude în SUA și am păstrat legătura cu ei, în scris. Nu se dădeau vești prea amănunțite, era periculos, corespondența era citită, așa că scriai ce se putea. Unchiul Oscar Finkelstein de la Paris, ne-a făcut abonament la Paris Match și cât a trăit am primit cu regularitate și era o încântare.

După 1989, m-am bucurat extraordinar de mult. Tocmai stătem la o coadă, cum se stătea ore în șir pentru un litru de lapte, de ulei, o jumătate de pachet de unt. Astăzi la vârsta mea îmi dau seama că este o cruzime să faci asta unui bătrân. La început au fost produse pe piață, tot ce nu dăduse Ceaușescu. M-a încântat și libertatea de a vorbi, că sunt alimente, haine de export [de calitate superioară celor din comerțul intern]. Încet-încet nu ne-am mai permis să ne cumpărăm [datorita scăderii nivelului de trai]. M-am bucurat la căderea zidului Berlinului, că germanii vor fi împreună. Nu pot să uit cum ascultam la radio în anii 1980, că erau împușcați dacă încercau să

fugă, să treacă zidul.

Când a fost mineriada [10](#) in 1991, am vrut să ies din metrou și o doamnă mi-a spus că este periculos. La Universitate, venea o studentă care plângea și în spatele ei un miner. Și eu, grozavă și inconștientă, am întrebat-o de ce plânge. Nu mi-a răspuns și l-am întrebat pe miner: `Da' ce i-ați făcut de plânge și nu poate să vorbească?`. Nu mi-a dat nici el nici o atenție. M-am cățarat pe o piatră mare, ca să văd ce se întâmplă. Nu știu ce comentariu am făcut, dar m-au liniștit [aluziile lor]. Aveam o sacoșă plină cu medicamente străine și mi-a fost teamă să nu provoc mai mult. Am plecat pe jos și am mai întâlnit mineri. Am fost foarte neplăcut impresionată.

După ce am ieșit la pensie, m-am apropiat mai mult de originile mele evreiești. Îmi puteam permite să fac ce vreau cu timpul meu liber, nu mai eram obosită. Am fost în Israel și am văzut români care și-au apropiat modul de viață evreiesc. Acolo este o altă atmosferă. De câte ori aud vorbindu-se ivrit ciulesc urechile, pentru că îmi place să aud cum sună.

Profesional am ajuns din chimist, archivist [la Centrul de Studiu pentru Istoria Evreilor Din Romania, unde lucreaza de noua ani]. Îmi face plăcere să lucrez, am prelucrat documente din timpul când evreii plecau [emigrau] pe jos [până în secolul al XIX lea], lucruri pe care eu nu le-am cunoscut și alte lucruri. Sunt încântată că pot să lucrez, pentru că acasă mă simt complet inutilă. [Doamna Livia Diaconescu se ocupă cu rezolvarea cererilor de compensație, ale celor care au fost discriminați în perioada Holocaustului.] Si eu am primit compensații de la Elveția și au fost binevenite.

Glosar

1 Pătrășcanu, Lucrețiu (1900-1954)

om politic român, membru al conducerii Partidului Comunist Român, ministru, avocat, sociolog și economist.

2 Iudaismul ortodox

iudaismul tradițional, bazat pe respectarea strictă a Legii; se referă la comunitatea de evrei aschenazim, evreii `germani` din vestul, centrul și estul Europei, care vorbesc iudeo-germana/idiș

3 Legionar

Membru al Legiunii Arhanghelului Mihail (Mișcarea Legionară), mișcare înființată în anul 1927 de C. Z. Codreanu ca o organizație paramilitară teroristă de orientare naționalistă-fascistă, creată după modelul organizațiilor naziste SA și SS, cu un caracter mistic-religios, violent anticomunist, antisemit și antimasonic. După asasinarea lui Codreanu în aprilie 1938 conducerea Legiunii a fost preluată de Horia Sima.

Normal 0 0 1 163 933 7 1 1145 11.768 0 0 0

4 Codreanu, Corneliu Zelea (1899-1938)

a fost liderul al extremei-drepte naționalist creștine din România interbelică, al partidului Garda de

Fier (Legiunii Arhanghelului Mihail).

5 Pactul Ribbentrop-Molotov, 23 august 1939

Ministrul de Externe rus Molotov și omologul sau german Ribbentrop au semnat pactul sovieto-nazist, un angajament de ambele părți pentru menținerea relațiilor pașnice între ele pe o perioadă de 10 ani. Protocolul adițional secret prevedea împărțirea sferelor de influență între URSS și al Treilea Reich. 1. În cazul unui aranjament teritorial sau politic în zonele aparținând statelor baltice (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania), granița de nord a Lituaniei va reprezenta granița sferelor de influență ale Germaniei și URSS.(...)3. În privința Europei sud-estice partea sovietică accentuează interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană își declară totalul dezinteres politic față de aceste teritorii. Pactul a funcționat pentru doi ani, timp în care URSS a recâștigat toate teritoriile pierdute ca urmare a primului război mondial și Germania era liberă pentru a duce războiul împotriva Franței și Angliei. Căderea Franței în iunie 1940 și starea precară în care se afla Anglia l-a încurajat pe Hitler să declanșeze invadarea URSS, nume de cod operațiunea Barbarossa, în iunie 1941.

6 Dictatul de la Viena, 1940

Pe 29 august 1940 la Viena, miniștrii de externe ai Germaniei (Ribbentrop) și Italiei (Ciano) declară în discuțiile cu reprezentanții diplomați români că dacă aceștia nu acceptă cedarea unei părți a Transilvaniei de Nord către Ungaria hortistă, România va deveni obiectul unei campanii militare, va fi invadată și ștearsă de pe harta Europei. Pe 30 august 1940, Consiliul de Coroană votează (cu 21 voturi pentru, 10 contra și 1 abținere) acceptarea dictatului. Această hotărâre a fost luată sub imperiul forței, cu gândul de a salva existența statului român aflat în una dintre cele mai critice situații din întreaga sa istorie [Regele Carol al II-lea, Insemnări zilnice- notele din 29 și 30 august 1940]. Unele incidente la granița dintre România și URSS au demonstrat că guvernul rus acționa conform pactului Ribbentrop-Molotov și sprijinea aceste acțiuni de anexare. Începând din seara de 30 august 1940 au loc mari demonstrații populare de stradă împotriva acestei hotărâri în orașe precum Cluj, București, Brașov, Oradea, Timișoara, Sibiu, Deva, Hunedoara, Alba-Iulia, Constanța, Iași, etc. În mai puțin de trei luni România pierduse 99 738 km pătrați(33,8% din suprafața) și 6 821 000 locuitori (33,3% din populație), incluzând cedarea Basarabiei și nordului Bucovinei către URSS în iunie 1940 și cedarea Cadrilaterului, partea de sud a Dobrogei, către Bulgaria în august 1940.

7 Maccabi

organizație sportivă evreiască, care are filiale în toate țările de răspândire comunităților evreiești. Numele provine de la Iehuda ha-Macabi, luptătorul din dinastia Hasmonaeilor.

8 Pogromul de la Iași și Trenul Morții

În timpul pogromului de la Iași (29 iunie-1 iulie 1941), circa 5000 de oameni au fost urcați în două trenuri de marfă. Înghesuiți câte 100-150 în vagoane ermetic închise au fost purtați zile întregi în direcția Podul Iloaiei și Călărași și 65% dintre ei au decedat prin asfixiere și deshidratare.

9 Solzhenitsyn, Alexander (1918-2008)

romancier rus, dizident anticomunist și laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în anul 1970. A petrecut 8 ani în lagăre de muncă și încă 3 ani în exil. Este cunoscut pentru cartea "Arhipelagul Gulag", carte care tratează subiectul sistemului de lagăre de concentrare și muncă silnică sovietic. Narațiunea complexă este bazată pe mărturiile martorilor oculari și pe surse primare de documentare, precum și pe propriile experiențe ale autorului. Cartea a fost scrisă între 1958 și 1968 și publicată în 1973 în Occident. În URSS, a fost publicată în 1990.

10 Mineriade

În 1990 și 1991, valuri de mineri din Valea Jiului au venit în București `să facă ordine`; violențele stradale contra celor care protestau pașnic în Piața Revoluției împotriva puterii noi instalate, au destabilizat viața politică internă, sunt considerate chiar o tentativă de lovitură de stat și au schimbat percepția pozitivă externă pe care o lăsase revoluția română din 1989, ca luptă pentru libertate.